

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА СОЇ В АГРАРНИХ ФОРМУВАННЯХ ЧЕРКАЩИНИ

В.С.Уланчук, доктор економічних наук, професор

О.Г.Шайко, асистент

Уманський державний аграрний університет

Сою посідає перше місце у світових ресурсах виробництва олії, шроту та комбікормів. Вирощування сої у провідних країнах-виробниках характеризується високою економічною ефективністю. Наприклад, в США за рівнем рентабельності соя значно переважає інші польові культури, включаючи кукурудзу на зерно. В Бразилії кожний гектар посівів сої забезпечує доход, рівний доходу, який отримують з 2 га кукурудзи або 2,5 га пшениці [5].

Проблемам світових тенденцій розвитку виробництва та торгівлі соєю присвячені праці провідних вітчизняних вчених, зокрема Побережної А.А. [3,4], Бабича А.О. [1]. Для сільськогосподарських товаровиробників України соя є порівняно новою культурою, тому питання доцільності розширення посівів сої, економічної ефективності її виробництва залишається недостатньо вивченим. Оскільки за ринкових умов господарювання основним визначальним чинником розвитку певного напрямку є прибутковість виробництва, то розв'язання проблеми розширення виробництва сої в Україні зумовлює потребу у вивченні економічної ефективності розвитку даної галузі рослинництва, визначенні чинників, що її зумовлюють, та обґрунтуванні шляхів її підвищення. Необхідністю розв'язання поставленого завдання зумовлена актуальність теми та сутність досліджень.

В Україні виробництво сої в 2003 р. зросло в 2,1 рази порівняно із 1990 р. і досягло 189 тис. га [2]. Основними виробниками сої є сільськогосподарські підприємства Полтавської, Кіровоградської, Херсонської та Черкаської областей. Черкащина має сприятливі природнокліматичні умови для культивування цієї культури і входить до "соєвого поясу" України. Починаючи з 2001 р., на Черкащині зосереджується понад 10% посівів сої.

Протягом останніх років площі, зайняті під цією олійною культурою в регіоні, почали стрімко зростати: у 2003 р. порівняно з 1995 р. вони розширились більш, ніж у 26 разів. За цей період особливо чітко простежується зростання частки сої в структурі зібраних площ олійного клину, не зважаючи навіть на безпрецедентне розширення площ під соняшником, виробництво якого досягло максимального значення за останні 40 років (рис.1).

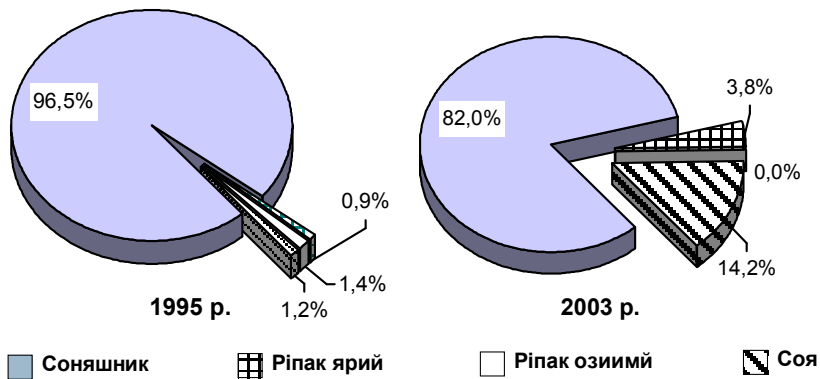

Рис. 1. Структура зібраних площ основних олійних культур в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області

Якщо у 1995 р. під посіви сої було відведено лише 1,2% площ, зайнятих олійними культурами, то у 2003 р. на її частку припадало 14,2%. Таку тенденцію слід вважати позитивною, оскільки на відміну від соняшнику, що виснажує землю, соя збагачує ґрунт біологічним азотом і вважається гарним попередником майже для усіх сільськогосподарських культур.

Вирощування сої є прибутковою галуззю сільськогосподарського виробництва. За рахунок випереджаючого росту ціни порівняно з рівнем собівартості виробництво сої протягом досліджуваного періоду забезпечувало виробникам отримання прибутку. Зокрема, в 2002 р. сільськогосподарські товаровиробники області від реалізації насіння сої одержали на 1 га посіву 246,3

грн. прибутку при рівні рентабельності 55,4 %. (табл. 1). Фактором, що стримує реалізацію наявного потенціалу, є висока собівартість одиниці продукції, обумовлена екстенсивним характером виробництва. В 2002 р., завдяки зростанню урожайності, вперше відзначено зниження собівартості порівняно з рівнем попереднього року. Тому розвиток галузі на перспективу повинен передбачати суттєве підвищення рівня урожайності.

Таблиця 1

**Економічна ефективність виробництва насіння сої
сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області***

Показники	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001р.	2002 р.
Урожайність, ц/га	12,0	15,1	12,6	9,9	11,4
Ціна реалізації 1 ц, грн.	39,5	66,1	78,4	97,6	98,0
Собівартість 1 ц, грн.	26,0	41,08	62,94	72,3	63,1
Прибуток в розрахунку на 1 ц реалізованої продукції, грн.	15,17	25,06	15,45	25,3	34,9
Товарність, %	15,3	7,4	40,8	52,4	61,9
Прибуток на 1 га площі, грн.	27,9	28,1	79,4	131,2	246,3
Рівень рентабельності, %	58,3	61,0	24,6	27,4	55,4

* 1998-2000 р. дані зведених річних звітів; 2001-2002 рр. дані вибіркового обстеження підприємств, проведених автором

В окремих підприємствах області за рахунок раціонального використання ресурсів були забезпечені високі показники ефективності галузі. Наприклад, у ВАТ ДГ “Золотоніське”, завдяки використанню елітного насінневого матеріалу, своєчасному та якісному виконанню всіх технологічних операцій, внесенню мінеральних добрив та дотриманню технології в 2002 р. на площі 50 га отримало по 23,6 ц/га. При цьому виробнича собівартість 1 ц становила 32,3 грн., що майже удвічі нижче, ніж в середньому по підприємствах області. Завдяки цьому рівень рентабельності вирощування сої в цьому підприємстві досягнув 271,8%.

Починаючи з 2000 р., товарність сої в Черкаській області має чітко виражену тенденцію до зростання, що зумовлено зростанням обсягів виробництва. Проте її рівень тривалий час був низьким

(до 2001р. не перевищував 50%), тому прибуток в розрахунку на 1 га посіву незначний.

Урожайність завжди справедливо вважалась основним натуральним показником ефективності вирощування будь-якої культури, що має вирішальний вплив на економічні показники виробництва. З метою обґрунтованого визначення впливу цього фактора на кінцеві результати господарювання нами проведено групування 70 підприємств – виробників сої Черкащини за рівнем урожайності (табл.2).

Таблиця 2

Вплив урожайності на економічну ефективність виробництва насіння сої сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області, 2003 р.*

Показник	Група підприємств за урожайністю сої, ц/га			У середньому по сукупності
	до 7,4	7,4-13,5	більше 13,5	
Кількість підприємств	22	37	11	70
Урожайність, ц/га	5,8	10,6	17,1	10,7
Зібрана площа, га	88	98	138	101
Затрати на 1 га, грн.	661,9	698,7	1006,7	754,8
Затрати праці на 1 ц, люд.-год	0,7	1,2	0,7	1
Товарність, %	89,0	61,0	46,9	59,9
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн.	108,5	78,7	66,9	81,5
Ціна реалізації 1 ц, грн.	91,2	91,4	88,1	90,5
Прибуток (збиток) на 1 га, грн.	-83,0	84,1	174,0	57,9
Рівень рентабельності, %	-6,0	10,3	36,4	6,4

*дані форм 29 с-г. та 50 с.-г., поданих в районні Управління сільського господарства

Результати групування свідчать, що підвищення урожайності сприяє покращенню всіх економічних показників галузі – зниженню собівартості одиниці продукції та трудомісткості її виробництва, зростанню розміру прибутку, як в розрахунку на 1ц насіння, так і на 1 га посіву сої, підвищенню рівня рентабельності виробництва. Так, сільськогосподарські підприємства 3 групи при середній урожайності насіння 17,1 ц/га мають значно нижчу собівартість його

виробництва, що і забезпечує їм вищу прибутковість галузі. Кожен гектар посіву приніс підприємствам цієї групи 174,0 грн. прибутку, в той час, коли в 1 групі – 83,0 грн. збитку. Результати групування також показують перевагу великотоварного виробництва та концентрації: із зростанням площі посіву зростає урожайність і відповідно покращуються показники економічної ефективності. Вдало використаний біокліматичний потенціал зони та відповідне ресурсне забезпечення гарантують високу рентабельність вирощування сої. Зокрема, в СТОВ АФ “Маяк” Золотоніського району на площі 390 га в несприятливих умовах 2003 р. отримано урожайність 19,3 ц/га при середній по області 10,6 ц/га, виробнича собівартість склала 38,0 грн., рівень рентабельності 97,2%.

Для виявлення впливу інших факторів на розмір прибутку на 1 га сої за даними вибіркової сукупності 70 підприємств Черкащини нами побудовано кореляційну модель з такими факторами:

y – прибуток з розрахунку на 1 га посіву сої, грн.;

x_1 – собівартість насіння, грн./ц;

x_2 – урожайність, ц/га;

x_3 – товарність, %.

Залежність отриманого прибутку від вказаних факторів в сільськогосподарських підприємствах описує рівняння регресії:

$$y = 329,35 - 3,79 x_1 + 3,06 x_2 + 0,73 x_3.$$

Коефіцієнт кореляції між результативною та факторними ознаками становив 0,75, що вказує на наявність тісного зв'язку. Коефіцієнти регресії свідчать, що із збільшенням собівартості на 1 грн./ц, прибуток на 1 га знижується на 3,79 грн. Підвищення урожайності позитивно впливає на результативну ознаку, забезпечуючи зростання прибутку на 3,06 грн. в розрахунку на 1 га. Вплив товарності незначний.

Таким чином, урожайність та собівартість є тими внутрішніми чинниками, що мають визначальний вплив на прибутковість ведення галузі. Тому стратегія сільськогосподарських товаровиробників повинна концентруватися на активному пошуку і мобілізації внутрішніх резервів підвищення урожайності та зниження собівартості одиниці продукції, насамперед за рахунок дотримання технології,

підбору сортового складу, використання досвіду кращих підприємств. Тільки комплексне розв'язання цих та інших проблем створять основу для підвищення урожайності, зниження собівартості та підвищення економічної ефективності виробництва насіння сої в регіоні. За цих умов вирощування сої стане перспективним напрямком аграрного виробництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич А.О. Соя для здоров'я і життя на планеті Земля. – К.: Аграрна наука, 1998. – 272 с.
2. Збір урожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду в Україні у 2003 р. / Державний комітет статистики. – К., 2004.
3. Подобедов А.В., В. И. Тарушкин. Мировое производство сои // <http://gras.org.ru/CARO/1999-11/06.html>
4. Побережна А.А. Світові білково-олійні ресурси і торгівля ними. За ред. П.Т. Саблука. -К.: Інститут аграрної економіки УААН, 2002. – 482 с.
5. Побережна А.А. Соя в землеробстві і економіці США. Під ред. П.Т. Саблука. -К.: ІАЕ УААН, 2000. -124 с.